

GODS WERK

Gods werk is voor ons het totaal van de schepping. Werk mag dus worden vergeleken met het creatieve werk van een auteur of van een componist. Als wij over Gods werk willen spreken, dan staan we al direct voor een grote moeilijkheid. Wie is God? Wat is God?

Men kan natuurlijk zeggen: God is een door de mens geschapen begrip, dat voor hem een psychologische noodzakelijkheid is geweest om de eindigheid van zijn leven en de doelloosheid van zijn streven te overwinnen. Dat is een formule, die tamelijk nauwkeurig is vertaald uit een pas verschenen Russische encyclopedie. Maar ik geloof toch, dat we het een beetje anders moeten bekijken. God is het Onbekende. Maar we kunnen in een museum komen en voor een kunstwerk (een schilderstuk, een beeldhouwwerk) gaan staan en uit dat werk iets leren over de auteur, de maker. En daarom geloof ik dat het foutief is om dat allemaal zo letterlijk te nemen, als we het over Gods werk hebben. We hebben het over het werk, niet over de auteur. En aangezien de auteur toch buiten ons bereik ligt, zullen we er verstandig aan doen het werk op zichzelf te bekijken.

Dan wil ik graag allereerst beginnen te stellen, dat aangezien – en voor zover ons bekend – bepaalde natuurwetten overal in het Al gelijkelijk gelden, er moet worden aangenomen dat het hele Al mag worden beschouwd als één schepping, één werk. Waaruit dan weer volgt, dat al datgene, wat binnen dit werk bestaat en onderworpen is aan deze grondregel, een detail is, waarin het totaalbeeld a.h.w. verder wordt uitgewerkt en uitgedrukt. We staan dan ook tegenover een grote kosmos, waarmee we misschien niet helemaal raad weten, maar die te vergelijken is met de kleine kosmos. Het is n.l. heel opvallend, dat een atoom, in zijn structuur doet denken aan een zonnestelsel; dat wij binaries (tweesterrige stelsels) kennen, maar dat wij ook in de atoomtechniek en de atoomchemie bepaalde dubbelkernige delen kunnen tegenkomen, al zijn dat meestal zeer onstabiele elementen. We zeggen daarom gemakshalve – we weten niet zeker of het helemaal waar is – : Het grote spiegelt het kleine. De goddelijke creatie in haar geheel is van dezelfde structuur, van dezelfde mogelijkheden als de microkosmos; de kleine, voor ons nog wel kenbare en waarneembare kosmos.

Er is nog een tweede punt. Als wij de rotatie van een ster in de omloop van haar planeten zien, dan is dat een proces dat een jaar, soms vele jaren vergt. Omlooptijden tot 42 jaar komen alleen al in het zonnestelsel, waarin u – wentelingen in het kleinste – leeft, bekend voor. Als wij nu zien, dat die omwentelingen in het kleinste deel (in het atoom) eigenlijk oneindig snel gaan (tot 100.000 per seconde), dan moeten we ons toch wel gaan afvragen, of hier het element tijd eigenlijk niet tot uitdrukking komt.

Tijd schijnt ergens verbonden te zijn met afmeting. Als dit zo is en God is het grote, creatieve wezen, dan zal voor God de tijdloosheid van Zijn wezen dus in het totaal van de schepping aanwezig zijn. Naarmate wij kleiner worden (dus meer detail zijn in de totale uitdrukking), zal voor ons het begrip tijd in verhouding sneller worden. Hoe kleiner je bent, des te sneller de processen zich voltrekken; of om het anders te zeggen, want voor u blijft de tijds waarde van het leven ongeveer gelijk, des te langzamer al het hogere gaat.

Daarmee heb ik een indeling van Gods werk gemaakt. Ik heb dus gezegd: Er zijn verschillende tijden, maar de processen zijn gelijk.

Als ik dat eenmaal heb gesteld, dan kan ik zeggen: Een engel is onmiddellijk vergelijkbaar met een mens. Misschien is God Zelf wel vergelijkbaar met een mens en de mens net een engel; met dien verstande, dat het tijdsbewustzijn en tijdsproces voor een engel veel trager verlopen dan voor een mens. Wie van ons zal met zekerheid kunnen beweren, dat er niet ergens submicroscopische wezens zijn, die in een enkele minuut een heel leven beleven, waar wij als mens er misschien 60 of 70 jaar over doen? Vanuit het menselijk standpunt moet men het nu gaan bezien en dan blijkt: Wij erkennen in onszelf een samenhang, die van het kleinste naar het grootste gaat.

We hebben altijd de nadruk gelegd op het grote. Maar als het grote en het kleine gelijk zijn, zal de mens aan de kleine dingen van het leven, de kleine verschijnselen van het bestaan de oneindigheid kunnen kennen. Of om het anders te zeggen: Elk zich snel voltrekkend proces binnen eigen tijdsverloop en tijdsbesef is voor ons de parabel van een eeuwigheidsproces, dat zich op dezelfde wijze voltrekt.

En dan zitten we meteen weer in de moeilijkheden. Want God heeft Zijn schepping geschapen - zo zegt men tenminste - om Zijn schepselen tot Zich te brengen. Een omslachtig proces uit de aard der zaak. Maar je weet niet wat kunstenaars meer voor gekke dingen doen. We zouden dat dus eventueel kunnen aanvaarden. Maar hoe brengt God de mens tot Zich? Stellingen zijn er te over:

1. Door de mens te laten lijden: Wie de Heer liefheeft, kastijdt Hij. Een raar soort liefde.
2. Door de mens te beproeven. Dat kan ik me voorstellen. Dat is wel mogelijk.
3. Door de mens opdrachten te geven en taken te stellen. Dat is heel aardig, maar hoe weten we wat onze taak dan is? Deze directe relatie, die wordt gesteld tussen de Schepper en het detail in de schepping, lijkt ergens te haperen. We kunnen hier toch geen direct contact, geen directe relatie vinden. En dan komen we vanzelf - vanuit een menselijk standpunt - tot een denken in verschillende strata; in feite een hiërarchisch denken.

We stellen dan: Er is de mens. Boven de mens is de geest. Boven de geest zijn de Engelen. Daarboven de Aartsengelen. Daarboven de Tronen en weer daarboven de Heerschappijen, enz. Nu hebben we dus een soort toren opgebouwd. Moeten we Gods werk dan zien als een soort piramide? Nee, dat kan niet, want de kernvorm, die we overal tegenkomen en die kennelijk de uitdrukking is van een perfectie in de schepping, is de bol. Een structuur, die piramidaal is, is niet denkbaar als direct beeld van het werk Gods, van de openbaring. Nee, we moeten een beeld hebben, dat met die bol samenhangt. Maar in de bol kan er alleen een relatie bestaan tussen uiterlijkheid en kern, verder niet. Er is geen hiërarchie mogelijk. Er kunnen verschillende strata van bewustzijn bestaan, maar deze kunnen absoluut niet bepalend worden geacht voor b.v. geestelijke hoogte of het dichter-bij-God-zijn.

U ziet, er zijn moeilijkheden genoeg. Maar we kunnen er toch wel een oplossing voor vinden als wij stellen:

In de perfectie, die God heeft geschapen, is voor het detail (de enkeling, de mens) belangrijk: zijn erkenning van het voor hem bestaande middelpunt van het bestaan. Elk punt aan de buitenkant van de bol moet zich oriënteren op het middelpunt.

En dan staan we hier weer voor een vraag: Heeft het Goddelijke, het geestelijke, misschien ook een soort zwaartekracht?

Ook hierop kan men een antwoord geven, want zelfs indien men alleen van de mens uitgaat, komt men tot een voortdurend vaag begrip van het hogere. Dat begrip kan soms menselijk ideëel zijn, het kan zuiver religieus of mystiek worden uitgebeeld, maar het is altijd ergens een kern, een punt van bereiking, en als we dat punt ontleden, dan blijkt het eigenlijk overal gelijk te zijn. Het is n.l. het denkbeeld van een absolute vrede, waarin men absoluut zichzelf kan zijn. Ik zou dus zeggen: Er is inderdaad in deze goddelijke wereld (de schepping) een zwaartekracht; en deze trekt ons tot de perfecte vrede, waarin wij perfect onszelf zijn. Stel ik dit, dan zeggen we:

Elke mens in zichzelf is niet door de voor hem kenbare relatie met God, maar door zijn innerlijke gerichtheid op wat voor hem het idee; de ideale waarde is, verbonden met de kern van de schepping, de kern van het goddelijk werk.

Daarmee heb ik, geloof ik, weer een stap naar voren gedaan. Want ik stel nu, dat er geen feitelijk onderscheid is tussen micro- en makrokosmos, zij het dan in tijd, in omvang, en dat geestelijke waarden een kwestie zijn van relatie in het "ik", gesteld ten aanzien van een ultimum, een ultima Thule, een droomwereld desnoods. Ik stel dan:

In de goddelijke schepping is het bewustzijn van een ster niet noodzakelijkerwijs groter dan dat van een mens. Bewustzijn is een waarde, die op een totaal ander niveau ligt dan materiële grootte en krachtsverhoudingen.

Ook weer aardig, want nu krijgt u dus het ogenblik, dat een mens meer kan zijn dan een engel al leeft hij op aarde en natuurlijk ook meer kan zijn dan de tegenpartij al leeft die op aarde; maar dit laatste zult u ongetwijfeld graag aannemen, het eerste zult u betwijfelen.

Als we nu even verder nadenken. In de bijbel staat ergens, dat de engelen a.h.w. jaloers waren op de mens, die God ging scheppen, omdat deze mens andere waarden zou bezitten dan zij. Normaal zouden we geneigd zijn dat opzij te schuiven en te zeggen: mythe. Maar als we het goddelijk werk beschouwen, dan is er ergens iets voor te zeggen; n.l. dat de mens eigenlijk bestaat op twee niveaus: het materiële (het tijdsniveau, het stoffelijk energie niveau) en het geestelijke. De mens omspant een deel, waarvan een engel alleen maar een deel is. Een mens overbrugt. De materie ís. De mens is materie en overbrugt.

Het overbruggend element van de mens moeten we natuurlijk niet zien als alleen van toepassing op deze wereld. Per slot van rekening, God is te praktisch. Hij gaat niet een gehele oneindigheid scheppen alleen maar voor een paar onbenullige mensen. Maar Hij kan een bewustzijn scheppen, dat in dit hele werk een soort verbindingslijn vormt. Als wij een kunstwerk bezien, dan zijn de vlakken wel van belang, maar hun belangrijkheid wordt geaccentueerd en vaak zelfs bepaald door de lijnen, die de verschillende vlakken met elkaar verbinden en de wijze, waarop dat gebeurt. Als u dat kunt beseffen, dan zouden we kunnen beweren dat de mens en al datgene, wat in het bewustwordingsproces aan hem gelijk is (vorm e.d. doet dus niet ter zake), een verbinding en gelijktijdig een scheiding vormt tussen de verschillende vlakken van goddelijke openbaring. Daardoor zal de mens vele vlakken via zijn eigen wezen met elkaar verbinden. Aan de andere kant zal hij door zijn bestaan vele vlakken van elkaar gescheiden houden. En dan verrijst het beeld van de schepping weer een beetje anders.

We kunnen haar nu beschouwen als een concrete arbeid: een bol. Een bol, waarin verschillende facetten of vlakken misschien voorkomen, waarin misschien een lijntekening – naar ik aanneem volledig symmetrisch – de buitenkant versiert en de verhoudingen in de bol zelfs aangeeft, maar waarbij de lijnen mensen zijn en de vlakken grote geestelijke entiteiten of grote stoffelijke energieën vertegenwoordigen. Gods werk kan vanuit een menselijk standpunt worden verdeeld in geestelijke en materiële waarden. Dit is echter slechts het onderscheid van de mens, die over de geestelijke waarden als een bestemming spreekt (als datgene, dat hij gaat realiseren) en over de materie doorgaans als dat wat hij is. Hij vergeet daarbij dat in die toekomst ook materie, een materieel bestaan kan liggen. Ik ben dus geneigd te zeggen, al weten we niets van de Schepper af: Zijn schepping toont ons een wezen, dat in staat is de meest tegengestelde waarden en krachten met elkaar te verbinden; dat voor deze verbinding een vorm van bewustzijn gebruikt; dat voor het geheel van de materiële schepping gelijke wetten doet gelden en dus ongetwijfeld dit ook elders zal doen, zodat in het geheel van het werk kenbaar wordt de oneindigheid van mogelijkheden, van beschouwingswijze en de eindigheid van het menselijk vermogen, de eindigheid van elk vlak.

Elk vlak is begrensd. Elke mens is een lijn, die ook ergens begrensd is. Het geheel is onbegrensd. Nu kunnen we natuurlijk gaan nadenken over want de mensen zo vertellen t.a.v. Gods werken. God werkte een aantal dagen. Als we het goed bekijken, hebben de arbeiders van tegenwoordig het beter, want God werkte nog 6 dagen voordat Hij één dag rustte. Tegenwoordig hebben ze al de vijfdaagse werkweek. Maar die dagenberekening kunnen we alleen naar handhaven ten koste van allerhande spitsvondigheden.

De natuur bewijst ons, dat er een aantal perioden zijn geweest; en die kunnen we dan wel in 6 hoofdgroepen verdelen. Daaruit kan men weer concluderen: Er zijn tenminste 6, maar heel waarschijnlijk 12 (12 is een heel bijzonder getal in de schepping) verschillende fasen van bestaan, die achtereenvolgens optreden en waarin de verschijnselen een evolutie vormen voor de beschouwer. 12 Is in de getallenleer de Ene ongeopenbaarde God, die Zich uit in Zijn tegendelen en zo de volledige uiting produceert: het getal 3 of de drie-eenheid. We kunnen nu met het getal 12 werken en zeggen: We hebben 12 sterrenbeelden. 12 Is dus eigenlijk een kosmisch getal. Het is veel beter dan het tiendelige-stelsel. Het tiendelig-stelsel is voor een mens praktischer en mee te rekenen, maar het twaalfdelig-stelsel is natuurlijker,

Ik zou dat verder kunnen aantonen door te spreken over de verhouding tussen sterren en sterrenafstanden, waarin twaalfvouden voorkomen. Ik kan spreken over planeten en planeetafstanden, waarin over het algemeen drievouden voorkomen enz.. Het gaat ons hier

om het feit, dat deze Schepper vanuit menselijk standpunt ergens al een aantal fasen heeft geschapen; daarin ontstond de wereld.

De zevende dag rustte God. Kan God rusten? We weten het niet, maar we nemen aan van niet. God is een eeuwigheid, een continuïteit; en een continuïteit, die in dagen rekent, maakt zichzelf eindig. Wat spitsvondig mag lijken, maar mijns inziens zeer logisch is. Dus zeg ik: Die rustdag heeft niets te maken met de schepping, maar met het menselijke bewustzijn. Die 6 fasen waren afzonderlijk kenbaar. Dan moeten wij ons op het ogenblik dus in de zevende fase bevinden. Een fase, waarin het stoffelijk mens-zijn bestaat. Als die fase is afgelopen, dan komt er misschien een nieuw soort mens; misschien eenvoudig een heel ander soort bewust leven op aarde aan de beurt. Wat wij dus de rustdag noemen in de bijbel, is eigenlijk voor ons de werkdag. Zolang God werkt rust de mens. Als de mens meent dat God rust, werkt hij zelf. Dan weet ik geen betere vergelijking te gebruiken dan te zeggen:

Wat de kunstenaar heeft gemaakt is bewogen beweging. Een tentoonstelling van deze kunst gaf voorbeelden van een continue beweging, waarbij steeds verschillende structuren schijnen te ontstaan, terwijl de bestanddelen gelijk zijn, maar alleen hun plaatsing t.o.v. de beschouwer anders wordt. Dit lijkt me nu kentekenend voor God en voor Zijn werk vooral. Wij zien een voortdurende beweging. Maar die betekent nog niet, dat de verandering, die wij menen te constateren, in de onderdelen bestaat. Het betekent alleen, dat we de delen van een steeds andere zijde bezien. Het is deze vergelijking, deze parabel, die ik wil gebruiken om het volgende punt duidelijk te maken.

Gods werken is geen voortdurend ingrijpen; dat is illusie. Gods werk is een volledige uiting, die echter – bewogen door Zijn kracht of door hetgeen Hij daartoe heeft aangesteld – voor de beschouwer voortdurend een wisselende sensatie tussen de verschillende delen tot stand brengt. Dit geldt zowel voor een beschouwer, die buiten de schepping zou staan als voor een ieder, die zich in de schepping bevindt, omdat immers ook daar de gezichtshoek voortdurend verandert. Zo is het geheel van de tijd slechts een wijziging van verhouding voor de beschouwer. Ik stel:

1. Gods werk is een eeuwigheid, die wij volmaakt kunnen noemen, omdat zij al het voor ons kenbare en voorstelbare omvat. Dit wil niet zeggen, dat er vanuit het Goddelijke niet meer zou kunnen bestaan. Hiertoe hebben wij echter geen mogelijkheid tot oordelen. Wij kunnen dat niet bezien.
2. Indien het geheel der schepping bestaat uit vaste waarden, die een onderlinge relatie hebben volgens vaste wetten en normen, maar voor de beschouwer misschien niet geheel duidelijk kenbaar wisselen, dan mag worden gezegd dat een ieder, die zich bewust wordt van de beweging of het kosmische ritme, niet alleen ziet wat de Schepper heeft gewild maar vooral beseft waaruit de schepping is opgebouwd. Het werk Gods wordt in zijn onderdelen kenbaar op het ogenblik, dat wij het begrip tijd en verandering uitschakelen en dus een vaste waarde proberen te zien in bepaalde dingen en die waarden niet trachten te vergelijken door een relatie te stellen tot iets anders.
3. Als wij de delen kennen, zullen wij daaruit bepaalde conclusies kunnen trekken omtrent de constructeur. Maar kennen wij de delen, dan eerst zullen wij ook de beweging moeten bezien, omdat de kosmische wetten welke in die beweging tot uiting komen, bepalend zijn voor de bedoeling van de Schepper. Gods werk valt uiteen in een schepping (een reële schepping van concrete waarden) en een voortdurend zich wijzigende relatie daartussen, die wij de bedoeling kunnen noemen of de gedachte. Ik neem aan, dat de gedachte voor ons de wisselende waarde is; dat de schepping (het concrete) voor ons het z.g. leven betekent. Aangezien bij die delen een overdracht van het ene punt naar het andere punt mogelijk is, zou de kringloop, die de menselijke ziel doormaakt, een eeuwige kringloop moeten blijven, tenzij het bewustzijn moet worden getransponeerd naar een ander deel of zelfs naar een punt buiten het geheel der beweging. Dit komt erop neer, dat het bewustzijn – en nu zijn we weer terug op het punt van uitgang – zich niet slechts als een scheidslijn tussen de vlakken beweegt, daarbij zichzelf misschien ook wijzigend in de beweging, maar dat het zich door zijn besef van het scheiden der vlakken onttrekt aan de wetten, die er in de normale kosmos, het normale heelal bestaan. En dat brengt me tot het op één na laatste punt.

U zult zelf ongetwijfeld heel veel dingen en problemen hebben, die u wilt uiten. Dit punt moet ik echter maken:

Als er in het bewustzijn twee afzonderlijke waarden worden erkend (de scheidslijn tussen de vlakken en de waarde van de vlakken), dan moet ook worden gezegd, dat de wetten van het bewustzijn niet gelijk behoeven te zijn aan de wetten van de materie of de vlakken van bewustzijn, langs welke de geest zichzelf kan realiseren. Nu kom ik tot een heel gevaarlijke stelling:

God is in Zichzelve de wet. De geest (niet de mens) in de mens is zichzelf de wet in het totaal der schepping en wel binnen de beperking van het werk Gods.

Hiermee ken ik de mens een zeer grote onafhankelijkheid toe, dat weet ik wel. Maar de Schepper heeft Zichzelf ergens in Zijn kunstwerk ingetekend. Dat is niets bijzonders. Er zijn mensen, die zich in elk van hun kunstwerken hebben ondergebracht. Er zijn zelfs filmmakers die dat doen. Anderen hebben hun lievelingshondje, poesje, vogeltje of hun vrouw in elk stuk vereeuwigd. Waarom zou God Zichzelf niet vereeuwigd hebben? Ik meen, dat de mens kan worden gezien als een soort beperkte replica van de Schepper Zelf. De Kunstenaar heeft zichzelf in het kunstwerk gereproduceerd. Dan kom ik tot de laatste en tamelijk omvangrijke stelling:

Indien het voorgaande als juist mag worden aangenomen, dan zal – zelfs indien omtrent de Schepper, de Maker van het geheel, niets bekend is – Zijn beeld bepalend kunnen zijn voor al wat we omtrent de Maker weten. Gods werk omvat Gods wezen. Niet doordat Gods wezen in het werk volledig aanwezig is, maar omdat het evenbeeld daarvan is geschapen. Dat evenbeeld kan echter nooit één mens zijn. De mens is een eindige factor. Mensheid kunnen we echter zien – genomen in de ruimste zin en betekenis – als een oneindige factor, omdat een bewustzijn, gelijk komend aan het menselijke, door alle vormen, alle tijden en alle toestanden heen kan bestaan en m.i. heeft bestaan.

Indien het menselijk bewustzijn het beeld van de Schepper is en daarmee dus ook – naar ik meen – het beeld van Zijn werk, dan moeten we zeggen:

1. De mens is een samenstel van tegenstrijdigheden. De schepper zal dus, vanuit ons standpunt, eveneens een samenstel van tegenstrijdigheden zijn.
2. De mens is uitermate veranderlijk, maar kan toch zijn werkelijk wezen niet waarlijk verloochenen. De Schepper, de Maker van het geheel, is dus uitermate veranderlijk. Hij kan elk ogenblik een ander deel van Zijn wezen projecteren, maar in zichzelf blijft Hij Zichzelf. Hij is inderdaad Die IS.

Dan kunnen we hieruit nog de volgende 2 regels trekken. Dat zijn eenvoudige constatering:

1. Daar de mens het beeld van de eindigheid nodig heeft om zijn bestaan in de oneindigheid te kunnen dragen (als er geen beeld van sterven is, gaat het menselijk aspect in de mens teloor), moeten wij dus stellen, dat in God de wisseling van licht en duister, van dag en nacht eveneens aanwezig moet zijn, ook wanneer wij deze factoren t.o.v. elkaar misschien niet kunnen bepalen.
2. Voor het kunstwerk moet dit betekenen, dat licht en duister in gelijke mate aanwezig zijn; dat groei en ondergang elkaar in balans moeten houden. Het houdt verder in, dat geen enkel denkbeeld of geen enkele gedachte kan bestaan zonder haar tegendeel.

Conclusie: Het werk Gods is een wonderbaarlijke en schijnbaar misschien zeer ingewikkelde balans van tegenstellingen, in stand gehouden door een aantal wetten en een kracht, waarin de verschillende strata van bestaan worden verbonden door de lijn van de persoonlijkheid. De persoonlijkheid is echter niet in staat de werkelijke tegenstrijdigheden ooit op te heffen, maar kan slechts de perfecte balans daarvan bereiken. Wanneer de schepping uitdooft, zal de mens eveneens uitdoven. Maar de uitdoving van de schepping op zichzelf houdt dan in een andere vorm van bestaan van de schepping, zodat de mens in een andere vorm, een andere wijze van leven voortbestaat. Ik zie dit als parallel tot de dood en het geestelijk onmiddellijk verder leven.

Tijd is niet bepalend; slechts tijdservaring. Er bestaat geen enkel middel om waar te nemen, hoe lang het Al concreet bestaat of zal bestaan. Wij kunnen zelfs niet concreet bepalen, of wij

nu werkelijk leven in een seconde of in duizend uren. Wij kunnen slechts zeggen, dat voor ons het leven een bepaalde betekenis heeft. Waarmee ik wil zeggen: De voortdurende beweging van Gods werk maakt het onmogelijk de waarde van een der factoren daarin afzonderlijk vast te stellen, tenzij men zelf deze beweging aanvaardt en in deze beweging komt tot een fixatie van de onderdelen, waaruit het bewegelijke geheel is opgebouwd.

Het erkennen der delen betekent de reproductie van de schepping in het "ik". En dus zou de continuïteit van de goddelijke schepping zelfs wel eens gelegen kunnen zijn in de wet, waardoor besef geestelijke creatie betekent.

Nu heb ik u genoeg punten gegeven om over na te denken en naar ik hoop ook genoeg punten om op terug te komen. Voor het geval u het zwaar hebt gevonden: de wijze van redeneren is misschien niet zo gemakkelijk, maar de conclusies zijn, naar ik meen, heel eenvoudig: Gods werk is een totaliteit, die gelijk komt aan of vergelijkbaar is met hetgeen zich in ons opbouwt. Indien wij dus God en Gods werk willen kennen, moeten wij uitgaan van onszelf en onze eigen mogelijkheid tot werken, niet van onze feitelijkheid van werken. Wanneer wij deze beseffen, hebben we het onderwerp a.h.w. behandeld en blijven er geen vragen over. Zolang wij echter vragen stellen omtrent God en Gods werk, tonen wij daarmee aan dat wij onszelf, ons eigen wezen, niet voldoende kennen. Indien wij gissen naar het wezen Gods zou daaruit dus kunnen blijken dat wij door te informeren naar de Maker van het werk onze eigen mogelijkheid en verplichting in het werk zouden willen ontlopen.

DISCUSSIE

❖ *De relatie is de bedoeling, zei u. Wil dat zeggen: de bedoeling van ons bestaan?*

Als men dit menselijk, persoonlijk bekijkt, dan weet ik niet of dat helemaal juist is. Ik heb het werk Gods gezien als een kunstwerk. Ik heb daarbij geprobeerd duidelijk te maken, uitgaande van een voorbeeld dat ik aan de kunst ontleende, dat de vlakken op zichzelf geen betekenis hebben en dat de lijnen eigenlijk alleen als een verbinding van die vlakken fungeren, maar dat het de verhouding (de relatie) tussen deze is, waardoor het stuk zijn betekenis krijgt.

Ik heb hier dus niet willen doelen op aparte intermenselijke relaties, maar uitgaande van een zekere vergelijking meen ik te mogen stellen, dat de zin van het menselijk bestaan dus niet is gelegen in de daden en de gedachten op zich zonder meer, maar eigenlijk is gelegen in de wijze, waarop deze daden en gedachten een verbinding tot stand brengen tussen de gebieden, die het menselijk bestaan begrenzen. Dat is natuurlijk weer heel lastig. Laten we het dan simplificeren en daarmee een tikje onjuister maken door te zeggen, dat de mens met zijn gedachten en daden de verbinding tot stand brengt tussen een materiële wereld, waarin hij leeft volgens de materiële wetten en een geestelijke wereld, waarin hij als geest wederom volgens de wetten van de schepping zou leven in een innerlijke wereld, waarin hij leeft naar de wetten van zijn persoonlijkheid; waarbij dus zijn persoonlijke gerichtheid en innerlijke afstemming eigenlijk alleen bepalend zijn. Indien hij dus de relatie, de samenhang tussen deze 3 op de juiste wijze tot stand brengt, beantwoordt hij in het geheel van Gods werk aan zijn doel en is zijn bestaan daardoor gerechtvaardigd.

❖ *Zijn dat dan niet 3 verschillende soorten wetten?*

Vanuit een menselijk standpunt zijn het ongetwijfeld 3 verschillende soorten wetten. We zouden erover kunnen vechten, of die wetten nu werkelijk zo verschillend zijn of dat het dezelfde wetten zijn, die optreden en werken onder andere omstandigheden. Het is dus heel erg moeilijk om daarop een direct antwoord te geven. Men kan zeggen: Vanuit het menselijk standpunt zullen de materiële wetten wetten zijn, waaraan de mens zich niet kan onttrekken. Onthoudt u dat. Het is dus niet uw vrijheid van wil, waarover we het hier hebben, maar het feit, dat u bepaalde dingen in de stof eenvoudig niet kunt. U bent mens. U kunt niet als b.v. een vogeltje vliegen, even op een tak gaan zitten en wat laten vallen, dat gaat niet. U bent mens en daardoor bent u gelimiteerd; is uw leven bepaald, zijn er bepaalde natuurlijke invloeden, die op u inwerken, waarmee u niets kunt doen. Het zijn wetten. In die wetten kunt u uzelf volgens die wetten wel verplaatsen naar de omstandigheden (dat is dus uw vrije wil), maar u kunt de feitelijke omstandigheden niet veranderen. Dan hebben we daarnaast de geestelijke wetten, waardoor de mens – vanuit zijn standpunt geredeneerd – een veel grotere macht heeft, omdat hij de uiterlijke omstandigheden kan wijzigen. Maar daarin is hij weer

gebonden aan zijn inhoud, aan zijn bewustzijn. Zijn bewustzijn is hier de limiet geworden. Men zou kunnen zeggen: Hier is het dus eenvoudig het tegengestelde van de materiële wet.

Dan krijgen we de innerlijke wet – en dat heb ik in mijn inleiding ook aangestipt en geprobeerd duidelijk te maken – waarbij het dus niet belangrijk is hoe de mens het heelal ziet of op welke manier hij dat concipieert, naar welk dat hij zijn innerlijke doelstelling waar maakt, om het zo eens te zeggen. Dat heeft dus niets te maken met zijn denken en ook niet met de stoffelijke omstandigheden. Men zou het kunnen noemen: een predestinatie op emotioneel vlak, waaraan men kan beantwoorden of niet kan beantwoorden, maar waarbij de wijze, waarop men al dan niet daar aan beantwoordt, innerlijk wederom volgens vaste normen en wetten, gevolgen schept en verandering van toestand. Dat zijn de 3 factoren.

❖ *U zei zo pas, dat de mens de verbindingslijn vormt met de gebieden, die het mens-zijn begrenzen. Bedoelt u daarmee b.v. het plantaardige en dierlijke leven?*

Nee. Ofschoon we zelfs dit aannemelijk zouden kunnen maken. De mens is ongetwijfeld ergens schakel geworden tussen vele levensvormen van plantaardige en dierlijke aard. Ik zou zelfs kunnen spreken van een bepaalde vorm van symbiose (uw huisdieren b.v. de gewassen, die u verbouwt), maar dat heb ik toch werkelijk niet bedoeld. Ik heb gezegd: We moeten ons dit voorstellen als een bol. Op die bol loopt de lijn. Het is net een sinaasappel; er zitten allemaal partjes in. Nu is het ene partje misschien wel gelijk aan het andere maar die is in het geheel iets anders geplaatst. Dat is alles. De mens is de lijn tussen de partjes en hij maakt door zijn aanwezigheid, de twee partjes tot een geheel en bepaalt gelijktijdig hun begrenzing. Hij is dus de liaison tussen twee begrensde delen van de schepping.

❖ *En wat zijn dan die begrensde delen, waartussen hij de liaison is?*

Ja, dat ligt aan hem zelf. Dat is dus niet concreet te definiëren. Ik heb daarnet gezegd: b.v. tussen de wereld van de geest en de wereld van de stof. De mens leeft dus niet zuiver stoffelijk en hij leeft niet zuiver geestelijk. In zijn wezen erkent hij zowel geestelijke als stoffelijke waarden en daardoor brengt hij de ene kant de wereld van de geest in de materie tot gelding, maar aan de andere kant brengt hij de invloeden van het stoffelijke bestaan over in de wereld van de geest. Daar heeft u de liaison. Daar heeft u een van de vele voorbeelden, die je hier kunt geven. Je kunt die partjes echter niet gaan benoemen, het spijt me wel. Ik kan u Gods werk niet voorstellen als een sinaasappel met benoemde partjes, dat gaat niet. Dat zou ons trouwens veel te ver voeren.

❖ *Zoudt u een voorbeeld willen geven van uw stelling: besef is geestelijke creatie?*

Misschien kan ik het het best omgekeerd doen en zeggen: Geestelijke creatie of besef is noodzakelijk voor alle verwerkelijking. Dat kan ik n.l. gemakkelijker met een voorbeeld duidelijk maken.

Een componist voelt in zich een ritme of een melodie als juist aan. Hij zoekt naar een uitdrukking ervan. Daardoor ontstaat aan de hand van het in hen bestaande besef de compositie, de creatie. Deze creatie kan blijven voortbestaan, nadat de schepper ervan allang verdwenen is. Denk eens aan Bach. Daar heeft u dan één van de meest eenvoudige voorbeelden. Voor een mens is het echter zo, dat de schepping voor hem pas kenbaar wordt, wanneer die ook buiten de mens voortbestaat. Maar als ik het nu eens anders ga stellen en dan moet ik het vanuit een niet-menselijk standpunt doen, althans een geestelijk-menselijk standpunt: Alles, wat u hebt beleefd, bestaat in uw herinnering. Zolang u zich een persoon herinnert, is die persoon niet waarlijk dood; hij leeft in U. Hij bestaat dus op deze wereld. Wat die mens is geweest, heeft invloed. Kortom, u creëert in uzelf het evenbeeld van een mens, die op zijn weg n.l. veel verder is en houdt hen daardoor – ook in de stoffelijke omstandigheden – ergens in stand. Als ik een heel leven besef met alle samenhangen daarin (iets, wat stoffelijk niet zo gemakkelijk is, alleen bij een totale recall kun je een dergelijke herinnering naar voren halen), dan kun je zeggen dat elk beleefd moment tijd, elke constatering, elke wil oneindig blijft voortbestaan. Die herinnering kan voortdurend weer worden opgeroepen. Als daarbij het besef van de beschouwer niet alleen losse feiten waarneemt, maar daartussen een relatie stelt, dan is er dus een complex geheel gecreëerd, dat, vanuit die mens voortdurend weer tot uiting kan worden gebracht. Als u dit nu maar als voorbeeld neemt – er zijn natuurlijk veel meer te geven – dan kunt u begrijpen, dat besef en creatie ergens gelijk zijn. Als ik iets besef, creëer ik het in mijzelf en zolang ik besta, kan al datgene, wat in mij is, weer worden geuit. Ik heb dus in mij een wereld, die ik met de

buitenwereld kan vergelijken, die ik aan de buitenwereld kan voorstellen en die ik voor de buitenwereld kan uitbeelden.

❖ *Hoe kan een mens een algehele vrede om zich heen beleven in ons tegenwoordig bestaan met al zijn moeilijkheden en tegenstrijdigheden? In het stoffelijk bestaan is dat haast onmogelijk.*

Ja, dit is een vraag, die met het onderwerp zelf niet helemaal samenhangt. De relatie is weer heel erg gewrongen.

We hebben het gehad over het totaal Goddelijke. Daarbij hebben we gezegd: Die goddelijke wereld moet dus alle tegenstellingen volledig en evenwichtig in zich bevatten. Op het moment dat dat wordt beseft, heffen de tegenstellingen elkaar op voor het "ik" en is er dus vrede. In menselijke zin zouden we dan kunnen stellen: Zolang er sprake is van een persoonlijk engagement met datgene, wat er zich in de wereld bevindt of afspeelt, is een absolute vrede niet bereikbaar. Op het ogenblik, dat dit engagement wordt verbroken en dus onpersoonlijk en zonder persoonlijke verbinding, het bestaan van de tegengestelde waarden als gelijkwaardig wordt erkend, ontstaat er in het "ik" wel een vrede, omdat het "ik" zichzelf dan niet meer ziet als een bewogen of bewegende factor in een van de tegengestelde waarden, maar als beschouwer het gehele spel der evenwichtige waarden buiten zich beschouwt, zich daarmee niet verbonden voelt en daardoor vrede heeft met de verschijnselen van beide tegendelen, ook zelfs wanneer ze hem zelf betreffen. Dat is voor een mens een bijna ondenkbare toestand, dat zult u begrijpen.

Praktisch antwoord: Absolute vrede is voor een mens niet denkbaar, tenzij hij het klaarspeelt om voor een ogenblik op te houden mens te zijn. U zult zeggen: Dat is niet mogelijk. Maar in meditatie en contemplatie kan een dergelijke toestand voor een korte tijd worden bereikt en kent men dus ook werkelijk de absolute vrede.

❖ *Dat was toch mogelijk voor grote geesten?*

Door zich los te maken van het mens-zijn en het menselijke. Ik blijf dus bij mijn gegeven antwoord.

❖ *U zei: Het bewustzijn is zowel de verbindingslijn als de scheidingslijn. Zoudt u dat met een voorbeeld willen illustreren?*

Ja. Nederland grenst aan Duitsland. Als we willen weten wat Nederland en wat Duitsland is, dan scheidt de grenslijn beide landen. Als we willen zien hoe beide landen met elkaar in verbinding staan of kunnen komen, dan geeft de grens de punten aan, waarop beide landen elkaar beroeren. Hier heeft u het eenvoudigste voorbeeld t.a.v. het gevraagde. Een klein beetje aardrijkskundeles en je komt uit heel veel zielkundige en zelfs meer abstracte problemen.

❖ *In de bijbel wordt gezegd: "In den beginne was het Woord, het Woord was bij God en het Woord was God". Wordt daarmee bedoeld dat de gedachte van de schepping bij God aanwezig was? Door de gnostici wordt gezegd dat de aarde is geschapen door de Demiurg. Wilt u daarover iets vertellen.*

Dat ligt ook alweer een tikje naast het onderwerp, maar het hangt er voldoende mee samen om daarop even in te gaan.

In den beginnen was het Woord: Het was dus de uiting, die voor de mens niet kenbaar of niet te uiten was, wel als innerlijk geheim. Het woord was bij God. Het was niet de totaliteit van God, maar het was bij God. Het was ergens misschien een deel van God; en zo was voor de mens het Woord God, omdat de uiting (het Woord) voor de mens de enige benadering is van het Goddelijke. Om dit verder uit te werken kun je zeggen, dat God Zich eigenlijk vanuit ons standpunt onderscheidt in de werkelijke, eeuwigzijnde Kracht (niet geopenbaard), de macht van de openbaring (de Demiurg, degene die de scheiding der tegendelen tot stand brengt) en de zich openbarende God (de kracht van het Goddelijke) zoals zij in de tegenstellingen kenbaar wordt en zichzelf handhaaft. We hebben dan te maken met de potentiële Godheid.

In het oosten spreken we hier over het verschil tussen Brahman en Brahma. We hebben de Godheid, die scheidt, die kenbaar maakt. En we hebben dan nog eens de God, Die het goddelijke handhaaft in het kenbaar geworden. Het is dus een vorm van drie-eenheid en dat is de eerste drie-eenheid, die we kennen. In den beginne was het Woord (de Vader), en het Woord was bij God (de Zoon), en het Woord was God (de openbaring, de Geest).

Het is dus een vorm van de drie-eenheid, zoals deze optreedt in het scheppend proces en door mystiek denkende mensen kan worden beseft.

❖ *Maar God en de Demiurg zijn dan twee verschillenden? De Demiurg is niet God?*

Nee. U bekijkt het verkeerd. De Demiurg kan God zijn; dat weten we niet. Maar uit de totaliteit God, die groter moet zijn dan het kenbare, is de Demiurg de oorzakelijke kracht van het kenbare. De Demiurg kan dus een functie van God zijn, maar zal zich voor ons als een kenbare gestalte tonen in tegenstelling tot de onkenbare totaliteit van God Zelf. Dat is dus eigenlijk Demiurg. Er kunnen dus – onder ons gezegd en gezwegen – verscheidene Demiurgen bestaan, maar er kan slechts één God zijn. En dan verwijst ik naar de Hindoe-leer, waarin Brahman ademt. Als hij de adem inhoudt, dan dooft Brahma's wereld, maar als Hij uitademt, dan ontstaat er weer een ziel, die Brahma (uiting, schepper) wordt. Deze Brahma heeft niet identiek te zijn met de persoonlijkheid, die in de vorige schepping bij de vorige "dag van Brahma" de schepper was. Dat kan een andere zijn. Maar Hij treedt op als de verwezenlijker van de schepping uit de kracht van de niet-kenbare, voor ons eigenlijk wat negatief schijnende God. God is het Niets, verborgen in het Niet, waaruit het zijn voortkomt. Zodra het zijn voortkomt, is het Demiurg.

❖ *Door het besef onttrekt de mens zich aan de wetten. Bedoelt u de wetten van de stof? Heeft het besef ook zijn eigen wetten?*

De mens heeft in zich zijn eigen wetten en deze worden erkend door het besef. Het besef is dus middel tot erkenning van de persoonlijke bestaanswaarde, die – omdat het ego nu eenmaal een vaststaande kracht is, een vaststaand deel van de schepping – dus kan worden beschouwd als een wet of een wetmatigheid. Maar wij onttrekken ons aan de wet, doordat wij niet in één wereld bestaan (ook niet als mens), maar in tenminste twee werelden tegelijk. Ik heb net een voorbeeld genomen van stof en geest. Laten we het nu heel eenvoudig zeggen:

De wet van de natuur, van de materie, is de wet van de sterkste. De wet van de geest is de wet van de liefde, dus de absolute instandhouding. De mens vindt daartussen een eigen wetmatigheid, waardoor hij zich onttrekt aan de wet van de sterkste in persoonlijke zin, al blijft die ergens anders altijd wel gehandhaafd. Persoonlijk hoeft hij dus niet meer de sterkste te zijn om te bestaan en aan de andere kant onttrekt hij zich aan de geestelijke wet van absolute erkenning, die noodzakelijk is. Aanvaarding en erkenning wijst hij af.

Hij heeft dus de wetten van beide werelden in zich samengebracht en gewijzigd tot iets zuiver persoonlijks. Hij heft zich daarbij onttrokken aan de andere wetten op een wijze, die voor een ander wezen niet denkbaar is en die alleen kan worden bereikt door de tweeledigheid van het bestaan, waarbij geestelijke en stoffelijke waarden tot uiting komen. Dit is nu weer een voorbeeld. Ik kan er vele geven. Maar misschien begrijpt u hieruit wat er wordt bedoeld. Naarmate het besef groter wordt en het "ik" meer zichzelf erkent voor wat het is, zal het minder gebonden zijn aan de wetten van de werelden, waarin het erkennen kan. Als je dus God in jezelf kent, zijn de wetten van de materie voor jou niet meer belangrijk, omdat je voor jezelf de innerlijke waarheid, de innerlijke wet (het besepte) waar maakt en daarmee eenvoudig alle wetten van de materie (voor jou en niet voor anderen) van de kaart veegt. Zo doet men wonderen of mirakelen.

❖ *De geest is zichzelf de wet in de beperking van het werk Gods. Volgt hieruit, dat er geen gemeenschappelijke normen zijn en de meest tegenstrijdige maatstaven gelijke geldingskracht hebben?*

Ja, dat volgt wel hieruit. Als wij een gemeenschappelijke maatstaf willen aannemen, dan kan dit. Ik moet hier even mystieke termen gebruiken om het eenvoudig te maken. Wij moeten dan aannemen dat de enige wet, die voor de mens geldt, de grondeigenschap van de Rode Adam is. U weet, wat de Rode Adam is. Dat is de mensheid in haar totale vorm, door alle tijden en in alle zijnsvormen tezamen gevat.

Deze wet echter is ingeschapen. Maar er zijn diverse mogelijkheden van besef en tot het stellen van een regel, een wet of een erkenning binnen de mogelijkheid van de Rode Adam. Elk daarvan heeft voor zich gelijke geldingskracht, mits zij door de mens innerlijk erkend en intens beleefd wordt. Er kan geen algehele maatstaf bestaan, want zouden er algehele maatstaven bestaan – onverschillig op welk terrein – dan zou een bewustwording en een voortgang voor de eenling niet meer mogelijk zijn, omdat hij in een gefixeerde wereld zou moeten leven. Het is juist de veranderlijkheid van normen en maatstaven, die door de tijd wel

wordt aangenomen, maar door de mens in een bepaalde tijd binnen de groep meestal wordt verworpen, waardoor wat hij evolutie of bewustwording noemt of het verkrijgen van besef mogelijk wordt.

Dit houdt dus in, dat alle openbaringen ter wereld – onverschillig van welke geaardheid – ieder voor zich gelijke geldingskracht hebben, mits de mens, die ze erkent, ze gelijkelijk als waar, als innerlijk juist en beleefbaar accepteert. Dit houdt in, dat elke morele sociale of andere maatstaf gelijkelijk juist is, indien de mens volgens de normen van die maatstaf wil reageren. Mag ik u een voorbeeld geven?

Communisme – kapitalisme. Bij de kapitalist ligt de verantwoordelijkheid van het kapitaal en de beheersing ervan bij de eenling. In het communisme eveneens, want de leiding van de massa is eveneens overgelaten aan leiders. Of deze leiders nu de officiële bezitters zijn van hetgeen zij beheren of dit beheren in naam van het volk, komt in feite op hetzelfde neer. Wanneer de kapitalist zijn aansprakelijkheid op de juiste wijze voelt, zal hij voor alle werknemers optimale omstandigheden scheppen. Hij zal daarnaast een optimale productie halen volgens de behoefte van de wereld, waarin hij leeft; wat de communist precies hetzelfde doet. Als de communist zegt: "Dit is van ons allemaal" en de kapitalist zegt: "Dit is van mij", dan is het enige verschil daarbij, dat de communist zegt: "Omdat dit van allemaal is, moeten we het beschermen." De kapitalist zegt: "Omdat het van mij is, moet ik het beschermen."

Indien die bescherming is gebaseerd op het behoud van waarde en gelijktijdig op een delen met zoveel mogelijk mensen (wat b.v. voor de christelijke en de communistische maatschappij precies hetzelfde zou zijn), dan zijn beide systemen gelijk in hun uitwerking. Dit geldt nu voor alle maatstaven.

Als je Christen bent en je leeft volgens de werkelijke wetten van Jezus, dan leef je misschien met andere voorstellingen dan een Islamiet, die leeft aan de hand van de sura's in de Koran, zoals Mohammed die heeft gegeven. Beiden zullen anders leven dan de Boeddha, maar in essentie zullen zij naar hetzelfde streven, nl. de innerlijke rijkdom, die door de erkenning van de wereld komt.

Nu, ik zou zeggen: die voorbeelden zijn toch genoeg om duidelijk te maken dat er geen absolute maatstaf bestaat. De maatstaf is het innerlijk van de mens en nimmer een buiten die mens bestaande regel of waarde. Deze zijn alle van voorbijgaande aard en kunnen niet als werkelijk regel worden geaccepteerd. Zij kunnen hoogstens en in het gunstigste, geval de uitdrukking zijn van een innerlijke, een besefte norm in de mensen daardoor het voor hem mogelijk maken zijn innerlijk besef aan anderen mede te delen. Op het ogenblik echter, dat de mens het aan anderen oplegt, heeft hij zich aan die wereld gebonden en kan hij zijn innerlijke waarden niet meer waarmaken door de verplichting tot uiting, die hij heeft geschapen.

❖ *Is anarchie dan eigenlijk de meest ideale vorm?*

Anarchie is de meest ideale vorm van bestaan in die voege, dat zij alleen door de ideale mens op ideale wijze kan worden beleefd. Dit is op het ogenblik nog niet mogelijk. Wij moeten echter uit de systemen van geleid, genormd en gevormd wordende mensen komen tot vrije mensen, die zonder pressie, dwang of het bekende worteltje voor de bek van de geit, die daardoor harder holt, hun eigen verplichting tegenover anderen erkennen en aan de andere kant ook het besef hebben, dat elke mens recht heeft op zijn eigen vrijheid. Als u mij hier een commentaar toestaat. Wat ik zo eigenaardig vind, is dit: Als er een nudistenkamp is en er staat een hoge schutting omheen, dan gaat de verontruste christelijke gemeente loeren tussen de spleetjes van de rietmat die er staat, om zich te ergeren een zondig tafereel en om dit niet normaal te aanschouwen maar het voor hen kennelijk aanstootgevend levensbeeld te veroordelen.

Ik ben niet vóór of tegen christenen of naturalisten, maar ik vind dat iedereen het recht moet hebben om te lopen, zoals hij of zij dat wil. Het is toch eigenlijk krankzinnig dat mensen zeggen, dat ze leven volgens de wetten van God en zich dood ergeren als mens zich toont, zoals God hem heeft geschapen, zonder de menselijke versierselen, die – aangezien mensen onvolmaakt zijn en God volmaakt – ongetwijfeld lelijker zouden moeten zijn dan..... enz.

Ik wil maar, zeggen; dit is waanzin. Dat die waanzin op het ogenblik regeert, bewijst wel dat de anarchie nog lang niet bereikbaar is, want als je de mensen hun gang liet gaan, dan zouden de verontruste christenen de omheining, die de ergernis voorkomt, eerst slopen om dan de ergerlijke figuren af te ranselen en te bekleden, opdat zij tot goede christenen zouden worden,

waardoor het christelijk vuur waarschijnlijk in de naturalisten zo groot zou worden, dat ze de kerk in brand zouden steken.

❖ *De kracht, die alles in stand houdt, is dat het aspect dat u in de drie-eenheid b.v. onder Vishnu zou thuis brengen?*

Aangezien ik niet over Vishnu heb gesproken, zou ik hem ook niet onder deze naam kunnen thuisbrengen. Dit is een bepaald denksysteem, een godensysteem, waarin Vishnu overigens zeker niet alleen de kracht is, want zonder Shiva is de kracht n.l. niet aanwezig. Een potentie pas worden gerealiseerd, als er naast het positief een negatief staat. Begrijpt u wat ik bedoel? Dus als u zegt: Wat is nu de kracht van de schepping, dan zou ik zeggen:

Het Woord, dat is in den beginne, is de kracht. Het woord, dat is bij God, is de ontkenning van de kracht. Het Woord, dat God is, stelt in zichzelf de beide tegendelen en veroorzaakt daardoor een stroming van kracht, waarin het verschijnsel mogelijk wordt.

Slotrede

We moeten dan proberen dit eens te onthouden.

Wij spreken over het werk Gods over het algemeen als iets wat we kunnen ervaren. Maar ons wezen en daarbij ook de tijdslijm, die in ons besef en in ons bestaan aanwezig is, maakt het ons onmogelijk, want zelfs besef is geen continuïteit. We zien steeds een moment en dan is er een ogenblik, dat het wordt gerealiseerd. De verschijnselen en de tijd gaan verder. Het volgende moment komt en wij realiseren het ons weer, maar wat ertussen ligt is ons onbekend. Er kunnen daartussen heel andere werelden liggen dan we kennen. Het is ons eenvoudig onmogelijk Gods werk als totaliteit te kennen of te beseffen. Alleen aan de hand van ons eigen wezen kunnen we doordringen in het ons betreffende deel van de goddelijke waarheid, de goddelijke schepping.

Het lijkt mij dus overbodig om zich al te veel bezig te houden met deze goddelijke waarheid, dit definitieve van leven en dood, de werkelijke betekenis. We moeten eerder beseffen waar we staan en wat onze mogelijkheden zijn. Want Gods werk kunnen we alleen erkennen en beleven en waarmaken, indien we durven uitgaan van onze persoonlijkheid, van wat we nu zijn. En dat betekent voor u als mens: een wezen, dat staat tussen de werelden van materie en geest. Een wezen, dat staat tussen de voor het "ik" erkende mogelijkheden en de door het "ik" nog niet erkende mogelijkheden. In deze wat precieze balans leeft u, bent u, gaat voor u de tijd verder. En alles wat u waarmaakt, alle besef dat u in deze dagen vergaart, komt niet in de eerste plaats voort uit uw streven naar dat allerhoogste, het komt voort uit uw realisatie van uw innerlijk besef, de waarde die in u is gelegen; en wel in een evenwichtigheid van beide werelden.

Als u zich alleen houdt aan het mogelijke, dan komt u tot stilstand en bereikt u niets. Grijpt u alleen naar het onmogelijke, u zult het niet kunnen waarmaken. Maar als u het onmogelijke, het schijnbaar onmogelijke en het mogelijke samenbrengt in uw besef, dan scheidt u een wereld, waarin het onmogelijke en het mogelijke tezamen werkelijkheid zijn en van waaruit de realiteit kan worden geschapen van het tot die tijd onmogelijke. Dat heeft zelfs de mens gedaan, die het eerste rad maakte. Ook de mens, die voor het eerst vuur uit het brandende hout van het bos naar zijn hut of grot bracht. Dat is besef, zien, erkennen, weten en waarmaken.

Zo is het met stof en geest precies hetzelfde. Als u zuiver materialistisch denkt, zult u niets bereiken. Als u zuiver geestelijk denkt, zult u ook niets bereiken. Maar op het ogenblik, dat u deze beide waarden in uzelf in balans brengt, dan bereikt u iets; want dan is uw geestelijke kracht datgene, wat u stimuleert in de stoffelijke bereiking. De stoffelijke bereiking geeft u het besef, waardoor de geestelijke kracht juist kan worden omvaard, gebruikt en gericht. Dan zult u zeggen; is dat dan het werk Gods? Voor ons: Ja.

Wij hebben een taak in de totaliteit, die we misschien niet helemaal kennen of kunnen beseffen op dit moment; maar wat wij ervan beseffen, dat kunnen we voor onszelf waarmaken. Wij kunnen in onszelf herscheppen wat onze mogelijkheden zijn tot het een mogelijkheid wordt, tot in ons het beeld, de kracht of het vermogen zodanig bestaat, dat we ze uit ons kunnen openbaren, indien dat nodig is. Wij zijn de verbinding tussen vele verschillende vlakken en werelden. Wij zijn een kringloop om de enorme pool, die schepping heet. Maar wij

zijn gelijktijdig de doorsnee ervan. Wij kunnen een vlak van de cirkel kennen en weergeven, omdat we deel zijn van de bol. Wij kunnen waarmaken want in ons leeft, indien we niet eenzijdig zijn.

Dan is er nog iets: God spreekt in ons, in ons besef, in onze persoonlijke behoefte tot leven in de materie, ook in de geest. Dat is een deel van God in ons. Wij zijn deel van het goddelijke werk. Het werk Gods openbaart zich aan ons en in ons en ergens zijn wij het goddelijke werk. Als wij dan die behoeften, die erkenningen in evenwicht brengen, als wij in onszelf de balans scheppen (die dan wel niet de perfecte vrede is, maar die een besef van de vrede in ons mogelijk maakt), dan, mijne vrienden, hebben we Gods werk op de juiste manier erkend. Dan hebben wij het werk Gods ergens waargemaakt. Dan zijn wij waarlijk geworden, het creërend element, het zelfportret van de Schepper in Zijn schepping.

Nu weet ik wel, dat er heel veel mensen zijn die zeggen: Ja, maar we moeten een wetenschap opbouwen. Menselijke wetenschap vergaat. De theologie van het jaar 300 en van het jaar 1900 verschillen van elkaar als dag en nacht, al zal men misschien zeggen dat het één de logische ontwikkeling is van het ander, doch dat is maar een doekje voor het bloeden. Het sociale systeem van het jaar 300 en van het jaar 1900 zijn totaal anders. Het begrip van menselijke waarden, menselijke mogelijkheden en menselijke verplichtingen, de waarde van het leven, dat alles is veranderd, maar de mens is gebleven.

De uiterlijkheden, ach, die kun je in wetenschap vastleggen. Maar wat je bent, de mens, de kracht van de mens, dat kun je alleen in jezelf weten, dat kun je beleven. Niemand kan je zeggen hoe je, dat evenwicht in jezelf moet vinden. Dat moet je zelf vinden, zoals je balanceert op de verschillende vlakken van het Goddelijke.

Vind jezelf en je vindt God. Maak jezelf waar. Schep in jezelf die wereld, waarin de tegendelen elkaar opheffen, waarin een zekere harmonie heerst, waarin de verschillende openbaringen die je kent één geheel kunnen worden en waarlijk, je begint het werk Gods te erkennen, omdat je – al lijkt het voor jou misschien traag te gaan – de totale schepping, die de Schepper voor Zich heeft gemaakt, in jezelf opnieuw waarmaakt; opnieuw creëert, en wel zo, dat het jouw wezen is dat in deze schepping niet alleen God erkent, maar ook zichzelf kan openbaren.

Kijk, dat is het slotwoord en daarmee is het onderwerp afgedaan. Ik moet zeggen, dat uw vragen mij over het algemeen zijn meegevallen. Ik hoop, dat het met de antwoorden hetzelfde is. Voor de rest heb ik me misschien erg beperkt tot hoofdzaken, maar dat is bij een onderwerp als dit noodzakelijk. Hoe meer wij ons op zijwegen begeven, des te sneller wij verward zullen worden in ons onvermogen om de vele verschillende factoren gelijktijdig te begrijpen. Laten we dus – ook als we spreken over Gods werk – proberen ergens die eenvoud te handhaven, waarbij we ons niet bekommeren over het lover en de takken, als we maar weten waar de boom staat.